

ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಯಮದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಂತೆ ಎಂಬ ಭಾವವೂ 'ಏಕಾದಶಿ' ವ್ರತಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ನಿರಂತರವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ (ಅಭ್ಯಾಸ) ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ಇದು ಸಾಧ್ಯ.

ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯ ವಸ್ತುಗಳೆಡೆಗೆ ಧಾವಿಸುವುದರಿಂದಲೇ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅವುಗಳ ಸಂಸ್ಪರ್ಶ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ತಡೆದು, ಅವು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ ದಮ ಎಂದು ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಉಪರತಿ

ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ದ್ವಾರಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊರಹರಿದು, ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯವಸ್ತುಗಳ ಆಕಾರವನ್ನು ತಳೆದು, ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ, ಆಯಾ ವಿಷಯವಸ್ತುಗಳ ವೃತ್ತಿಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಂತರಾತ್ಮನು ಬುದ್ಧಿಯ ಮೂಲಕ ಈ ವೃತ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ, ಹಿಂದಿನ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ತಾಳೆಯಾಗುವಂತಹ, ಸುಖದುಃಖಾದಿ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಶಮ ಮತ್ತು ದಮ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ ಮನಸ್ಸು, ಸ್ವಭಾವತಃ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊರಹೋಗಿ ವಿಷಯಜಾಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಪಟುತ್ವವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಂಡುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಹಿರಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಅಂತಸ್ಥವಾದ ಮನಸ್ಸು, ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಸಂಪರ್ಕ ಉಂಟಾದರೂ, ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಯಾರು ಶಮ ಮತ್ತು ದಮಗಳ ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲನೊ ಅವನ ಮನಸ್ಸು, ಸರೋವರಕ್ಕೆ ನೀರು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ನಂತರ, ಅದು ಹರಿಯುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಂಡಂತೆ ಪ್ರಶಾಂತ ವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಉನ್ನತ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸರೋವರವು ಅಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಇರುವಂತೆ, ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ವಿಷಯರತಿಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸು ಉನ್ನತಸ್ತರದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಈ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಬೀಳುವನೆಂಬ ಭಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಜಾರುವ ಹೆದರಿಕೆ ಇಲ್ಲ. ವಿಷಯವಸ್ತುಗಳು ಹತ್ತಿರ ಸುಳಿದಾಡಿದರೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಎಳೆದು ಹಿಡಿದಿಡಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಕನು ಸಂಕಲ್ಪಗಳ ಹುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಅದರ ಫಲಗಳಾದ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳ ಜಂಜಾಟವಿಲ್ಲದೆ, ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪರಿಪಕ್ವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯಾವಲಂಬನೆಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಜೀವಿಯು ತನ್ನ ನೈಜ ಸ್ವಭಾವವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ರತಿಯನ್ನು, ಅಂದರೆ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಪರಿಪೂರ್ಣ ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಯ ಸ್ಥಿತಿ. ಇದನ್ನೇ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು ಹೀಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತದೆ:

**ಯಸ್ತಾತ್ಮರತೀವ ಸ್ಯಾದ್ ಆತ್ಮತೃಪ್ತ ಮಾನವಃ |
ಆತ್ಮನೈವ ಚ ಸಂತುಷ್ಟಃ ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ನ ವಿಧೃತೇ ||**

“ಯಾವ ಮಾನವನು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ತೃಪ್ತನಾಗಿ, ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಇರುವನೋ

ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಕರ್ತವ್ಯವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ” (ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ೩:೧೭).

ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಒಣಗಿದೆಲೆಗಳು ಮರದಿಂದ ಉದುರುವಂತೆ ಕರ್ಮಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ಸಾಧಕನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಇದೊಂದು ಉನ್ನತ ಯೋಗದ ಸ್ಥಿತಿ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುವಿನ ಮೋಕ್ಷಾಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಪಕ್ವವಾಗಿ, ಅವನು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂತೋಷಿಸಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಉಪರತಿ. ಸರ್ವ ಏಷಣಗಳನ್ನು (ಆಸೆಗಳನ್ನು) ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಸಂನ್ಯಾಸದ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಉಪರತಿಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನೈಜ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು 'ಉಪರತ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು, 'ಬಾಹ್ಯಾನಾಲಂಬನಂ ವೃತ್ತೇಃ ಏಷೋಪರತೀರುತ್ತಮಾ' - ಮನಸ್ಸಿನ ವೃತ್ತಿಯು ಹೊರಗಿನ ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸದಿರುವುದೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಉಪರತಿಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿ, ೨೩). ಇದರರ್ಥ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವುದೇ ವೃತ್ತಿಯು ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಹಾಗೆಂದು, ಒಮ್ಮೆಗೇ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಬಾರದು; ಹಂತಹಂತವಾಗಿ, ನಿಧಾನವಾಗಿ ವಿವೇಕ ವೈರಾಗ್ಯಗಳ ಬಲದಿಂದ, ಶಮದಮಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ, ಉಪರತಿಯ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಏರಬೇಕು.

ಸಹನಂ ಸರ್ವದುಃಖಾನಾಮ್ ಅಪ್ರತೀಕಾರಪೂರ್ವಕಂ |

ಚಿಂತಾ-ವಿಲಾಪ-ರಹಿತಂ ಸಾ ತಿತಿಕ್ಷಾ ನಿಗದೃತೇ ||

ನಾನಾ ಬಗೆಯಾದ ದುಃಖಗಳು ಸಂಭವಿಸಿದ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಅವುಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೊರಗದೆ ಮತ್ತು ಶೋಕಿಸದೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನೇ 'ತಿತಿಕ್ಷಾ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿ, ೨೪)

ತಿತಿಕ್ಷಾ

ಶರೀರಯಾತ್ರೆಯು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಕಾಲಗಳ ವಶದಿಂದ, ಶೀತ-ಉಷ್ಣ, ಹರ್ಷ-ಶೋಕ, ಲಾಭ-ಅಲಾಭ, ಜಯ-ಅಪಜಯಗಳೆಂಬ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಳಗಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಅಂಥವನನ್ನು ಈ ದ್ವಂದ್ವಗಳು ಬಾಧಿಸವು. ಸುಖ ಬಂದಾಗ ಹಿಗ್ಗಿದರೆ ಅಥವಾ ದುಃಖ ಬಂದಾಗ ಕುಗ್ಗಿದರೆ, ಮನಸ್ಸು ಏರುಪೇರುಗಳಿಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಒಳಗಾಗಿ, ಸಾಧನೆಯು ಮುಂದುವರೆಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ. **ಅಸಕ್ತಬುದ್ಧಿಃ ಸರ್ವತ್ರ** - ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ದುಃಖವನ್ನು ತರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲಾಗಲೀ, ಘಟನೆಗಳು ಅಥವಾ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ದ್ವೇಷ ಅಥವಾ ಅಸೂಯಾ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ತಾನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಕಷ್ಟಕಾರ್ಪಣ್ಯಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಚಿಂತೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದೆ, ಅತ್ತುಕರೆಯದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಗುನಗುತ್ತಾ

ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ನಮ್ಮ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೇಲೂ ಪ್ರತೀಕಾರ ಭಾವನೆಯು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನುಸುಳಬಾರದು. ಇಂಥ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ 'ತಿರಿಕ್ತಾ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರದ್ಧೆ

ಶಮ, ದಮ, ಉಪರತಿ ಮತ್ತು ತಿತಿಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಮನೋನಿಗ್ರಹ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಸಾಧನೆಯೆಲ್ಲ ಮುಗಿದು, ಸಕಲವೂ ಸಿದ್ಧಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಶಮಾದಿಗಳಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ, "ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೆದ್ದೆ" ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಯಾವನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನೋ, ಜೊತೆಗೆ ಶ್ರದ್ಧಾಳುವೋ ಅವನನ್ನು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಗಾಗಿ, ಗುರುವು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಕನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾದರೂ ಏನು? ಮಿಥ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಆಕರ್ಷಣೆಯನ್ನಷ್ಟೇ, ಅದರ ವೇಗವನ್ನಷ್ಟೇ ತ್ರಿಕಾಲಾಭಾದಿತವಾದ ಸತ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಲಾಭವಿನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಆಗಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ಅಂಥ ಸತ್ಯ ವಸ್ತುವಿನ ಉಪಲಬ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಗುರುವಿನ ಉಪದೇಶದಲ್ಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಅವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸತ್ಯ' ಎಂಬ ಪರಿಪೂರ್ಣ ನಂಬಿಕೆ ಉಂಟಾಗಬೇಕು. ಅಂತಹ ಸತ್ಯಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇ 'ಶ್ರದ್ಧೆ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಗುರುವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಬುದ್ಧವಧಾರಣಮ್ |
ಸಾ ಶ್ರದ್ಧಾ ಕಥಿತಾ ಸದ್ಧಿಃ ಯಯಾ ವಸ್ತುಪಲಭ್ಯತೇ ||

ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಗುರುವು ಉಪದೇಶಿಸುವ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯ - ಇವು ಸತ್ಯವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಶ್ರದ್ಧೆ ಎಂದು ಸಾಧುಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದು. (ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿ, ೨೫)

ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭೂತಿಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅತೀತವಾದದ್ದು. ಚಿತ್ತವು ಎಷ್ಟೇ ಶುದ್ಧಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಹೊಂದಬೇಕಾದ ವಸ್ತುವು, 'ಅವಾಜ್ಞಾನಸಗೋಚರಮ್' ಅಂದರೆ ಮಾತು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅತೀತವಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಸದ್ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಇಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ. ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಂಶಯವು ಮನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷದ್ವಾರವು ಮುಚ್ಚಿದಂತೆಯೇ. **ಸಂಶಯಾತ್ಮಾ ವಿನಶ್ಯತಿ** - ಯಾರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ರಾಕ್ಷಸನು ಮನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಗತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆಸ್ತಿತ್ವ ಬುದ್ಧಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಶಯದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಶಯವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರುವವರೆಗೂ 'ಹೌದೋ, ಅಲ್ಲವೋ' ಎಂಬ ದ್ವಂದ್ವ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಗುರುವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಸಂಶಯವಿರಬಾರದು. **ಶ್ರದ್ಧಾ ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನೇ ಪರಮಂ ಸಾಧನಮ್** (ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಭಾಷ್ಯ, ಪೀಠಿಕಾ) "ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನೆಯೇ ಶ್ರದ್ಧೆ", **ಮಂತವ್ಯವಿಷಯೇ ಆದರಃ ಆಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಃ**

ಶ್ರದ್ಧಾ (ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಭಾಷ್ಯ ೭.೧೯.೧) - "ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸ್ತಿತ್ವಬುದ್ಧಿಯೇ ಶ್ರದ್ಧೆ"; **ನಿಷ್ಠಾ ಗುರುಶುಶ್ರೂಷಾದಿತ್ವರತಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾಯ** (ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಭಾಷ್ಯ, ೭.೨೦.೧) - "ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಗುರುವಿನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯತೆಯೇ ನಿಷ್ಠೆ" ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಶ್ರೀಶಂಕರರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯು ಆರಂಭವಾಗುವುದು ಶ್ರದ್ಧೆಯುಂಟಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಸಮ್ಯಕ್ ಆಸ್ಥಾಪನಂ ಬುದ್ಧೇಃ ಶುದ್ಧೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸರ್ವದಾ |
ತತ್ ಸಮಾಧಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ನ ಹಿ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಲಾಲನಮ್ ||

ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಥಿರ ಗೊಳಿಸುವುದನ್ನೇ 'ಸಮಾಧಾನ' ವೆಂದು ಹೇಳು ತ್ತಾರೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಲಾಲನೆಯು (ವಿಷಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಪ್ರಲೋಭನೆಗೊಳಿಸುವುದು) ಸಮಾಧಾನವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

(ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿ, ೨೬)

ಸಮಾಧಾನ

ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ, 'ನಾನು, ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಅಹಂಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಮೂಡುವಾಗ ಅದನ್ನು ಅಹಂಕಾರ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಈ 'ಅಹಂ' ಎಂಬುವುದು ಉನ್ನತ ಸ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರನಾಶವೆಂಬುದು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ನಂತರ ಬರುವ ಸಾಧನೆ. ಶಮದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಶ್ರದ್ಧೆಯವರೆಗೂ ಮಾಡಿದ ಸಾಧನೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದು. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಅಂಗವು ಇನ್ನೂ ಬಾಕಿ ಉಳಿದಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಚರ್ಚೆ, ವಿಚಾರ ಮತ್ತು ಗುರುವಾಕ್ಯಗಳ ಅನುಸಂಧಾನದ ಮೂಲಕ ಬುದ್ಧಿಯು ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನೂ, ಏಕಾಗ್ರತೆ ಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿ, ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆಯು (ಅಧ್ಯಯನ, ಚರ್ಚೆ ಮತ್ತು ತರ್ಕಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಗಿತವಾಗುವುದು) ಅಂಟಿಕೊಂಡುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಮೋಕ್ಷದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಡೆತಡೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಮನಸ್ಸು ಯಾವ ಆಲಂಬನವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದೇ ಸಮಾಧಾನ ಅಥವಾ ಸಮಾಧಿ. ಬಾಹ್ಯಸಂವೇದನೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಭಾವೋದ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಬುದ್ಧಿ - ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿ, ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಧೈಯವಸ್ತುವಿನ ವೃತ್ತಿಯನ್ನುಳಿದು ಮಿಕ್ಕ ಯಾವ ವಿಷಯವೃತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ 'ಸಮಾಧಾನ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಸಮಾಧಾನ ಎಂದರೆ ಸಮಾಧಿ; ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಏಕವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಾಕಾರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಇದರ ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪರಮ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ.

“ಆರೈ ನಿಮ್ಮದೇ”

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ನಿಷ್ವಾಪಚೈತನ್ಯ

ಸಾಧನ ಸಂಪತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ, ‘ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕ’, ‘ಇಹಾಮುತ್ರ ಫಲಭೋಗ ವಿರಾಗ’ ಮತ್ತು ‘ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವಗಳನ್ನು’ ಈ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ, ಸೋದಾಹರಣವಾಗಿ ಹಾಗೆಯೇ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಷ್ಟವಾದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೊಡನೆ ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಉಕ್ತಿಗಳ ಸಹಿತ ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದವ ಲೇಖಕರು ಬೆಂಗಳೂರು ಹಲಸೂರಿನ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಠದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

**ಅಲ್ಲಿಹುದು ಮನೆಯು ಇಲ್ಲಿಹೆವು ಮರೆತು
ಕರೆ ಬಂದ ಕ್ಷಣದಿ ಪಯಣ |
ಬಂಧುಗಳು ಬರರು ಬಾಂಧವರು ಇರರು
ಏಕಾಂಗಿ ನಡೆವ ತಾಣ ||
ಜೀವನವು ಎಂಬ ನಾಟಕವು ದೀರ್ಘ
ಮರೆಯಾಗಿ ಸೂತ್ರಧಾರಿ |
ನಲಿವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ನೋವೆಂಬುದೆಲ್ಲ
ಆಡಿಸ ವಿಧಿ ನೀ ಪಾತ್ರಧಾರಿ ||**

ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ತಮ್ಮ ಉಪನ್ಯಾಸವೊಂದರಲ್ಲಿ “ಮಾನವನ ಆತ್ಮವು ಈ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಜೀವನದ ಬೇಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಂದು ನೊಂದಾಗ, ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಅದು ತನ್ನ ನಿಜದ ನೆಲೆಯಾದ ಜಗನ್ಮತೆಯೆಡೆಗೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಸಾಧಕನಲ್ಲಿ ವಿವೇಕವು ಜಾಗೃತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯದ ಕರೆ ಬಂದಾಗ, ಒಬ್ಬನನ್ನು ಯಾರೂ ತಡೆಯ ಲಾರರು. ಜನ್ಮ ನೀಡಿದ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಾಗಲಿ, ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಸಹೋದರ ಸಹೋದರಿಯರಾಗಲಿ, ಅನುರೂಪರಾದ ಪತ್ನಿ ಅಥವಾ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿ ಯಾರೂ ಆ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಕನನ್ನು ಹಿಡಿದಿರಿಸ ಲಾರರು. ಅಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ತಾನಿರುವ ಮನೆಯು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಅರಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರು ಹೇಳುವಂತೆ, ಬಂಧುಬಾಂಧವರೆಲ್ಲ ವಿಷಸರ್ಪಗಳಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಿಂದಲಾದರೂ ಆತ ಅಲ್ಲಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಾತೊರೆಯುವ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೇ ಸತ್ಯವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಕೇವಲ ಕನಸು ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯ ಮಾತ್ರವೇ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಇತರರಿಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪಿಪಾಸುವಿನ ಈ ಬಗೆಯ ಚಟುವಟಿಕೆ ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸಬಹುದು. “ಅವನೊಬ್ಬ ಹುಚ್ಚ, ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದ

ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಹೇಡಿ” ಎಂದು ಅವರು ಅವನನ್ನು ನಿಂದಿಸ ಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವನ ಈ ವಿಚಿತ್ರ ಚರ್ಯೆಗೆ ನಿಜವಾದ ಕಾರಣ ಬೇರೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಲೇ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜೀವನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು. ಆ ಬಗೆಯ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಹಾತೊರೆದೇ ಅವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತೊರೆದು ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿರುವನೋ ಆ ನಿಜದ ನೆಲೆ ಯಾವುದು? ಅದನ್ನು ಸೇರುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಅದಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಯಾವುದು? ಆ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವವರು ಯಾರು? ಯಾವುದರಿಂದ ತನಗೆ ಈ ಬಂಧನ ಉಂಟಾಗಿದೆ? - ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ ಆಗ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಅವನ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ‘ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿ’ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ: ಮುಮುಕ್ಷುವು ಗುರುವಿನ ಬಳಿ ಸಾರಿ ತನ್ನ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ತೋಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ:

“ಪರಿಹರಿಸಲು ಅಶಕ್ತವಾದ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾಡ್ಗಿಜ್ಜಿನಿಂದ ಬೆಂದು, ದುರದೃಷ್ಟವೆಂಬ ಬಿರುಗಾಳಿ ಗಳಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತ, ಭಯಗೊಂಡು, ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಶರಣಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಕಾಪಾಡು. ಏಕೆಂದರೆ ನೀನಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಬ್ಬ ರಕ್ಷಕನನ್ನು ನಾನು ಅರಿಯೆನು.”

“ಸಂಸಾರ ತಾಪತ್ರಯವೆಂಬ ಕಾಡಿನ ಬೆಂಕಿಯಂತಹ ಜ್ವಾಲೆ

ಗಳಿಂದ ನಾನು ಬೆಂದಿದ್ದೇನೆ.”

**ಕಥಂ ತರೇಯಂ ಭವಸಿಂಧುಮ್ ಏತಂ, ಕಾ ವಾ ಗತಿರ್ಮೇ
ಕತಮೋಽಸ್ತುಪಾಯಃ** (ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿ, ೪೦)

“ಈ ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ಹೇಗೆ ದಾಟಬಲ್ಲೆನು? ನನಗೆ ಗತಿ ಯಾವುದು? ನನಗೆ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವೇನು?”

ಜನ್ಮದಿಂದ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದು ಏನು? ಈ ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಿಂದ ಹೇಗೆ ಪಾರಾಗುವುದು? - ಇವೇ ಈ ಮೋಕ್ಷಾಕ್ಷಾಂಕ್ಷಿಯ ಮುಂದಿರುವ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಗತಿಯನ್ನೇ ನಾವು ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ಹೇಳುವಂತೆ, “ಇಂದು ನಾವು ಏನಾಗಿದ್ದೇವೋ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ನಮ್ಮ ಕರ್ಮ.” ನಾವು ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಏನಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತೇವೆಯೋ,

ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ನಾವು ನಮ್ಮ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಉಜ್ವಲವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕರ್ಮವೆಂಬುದು ನಮ್ಮನ್ನು ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬಂಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರು ಹೇಳುವಂತೆ 'ಸತ್ಕರ್ಮವೆಂಬುದು ಚಿನ್ನದ ಸರಪಳಿಯಿದ್ದಂತೆ, ಅದನ್ನು ತುಂಡರಿಸುವುದು ತುಂಬಾ ಸುಲಭ.' ಸತ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರೆ ಅದು ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ, ಉತ್ತಮ ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅನುಭವಗಳಡೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಆ ಮೂಲಕ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮತ್ತು ಚಿರಂತನ ಆನಂದರೂಪವಾದ ಸದ್ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ನಮಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದಾರಿಯನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ವಿವೇಚನೆ ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ಬಿಟ್ಟದ್ದು. ನಾವು ನಡೆಯಬೇಕಾದ ದಾರಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ವಿವೇಕದಿಂದ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ಮೊದಲು ಅಮೃತದಂತೆ ಕಂಡದ್ದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷವಾಗುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಮೊದಲು ವಿಷದಂತೆ ಕಂಡದ್ದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದು ನಮಗೆ ಅಮೃತಪ್ರಾಯವಾದ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆಯೋ ಅಂತಹ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ನಾವು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಆದರೆ ನಾವು ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕ್ರಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು **ಸಾಧನಚತುಷ್ಟಯ** - ನಾಲ್ಕು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ಮಾತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ನಿಷ್ಠೆಗೆ ಅರ್ಹ ನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

ಸಾಧನಾನಿ ಅತ್ರ ಚತ್ವಾರಿ ಕಥಿತಾನಿ ಮನೀಷಿಭಿಃ |
ಯೇಷು ಸತ್ವೇವ ಸನ್ನಿಷ್ಠಾ ಯದಭಾವೇ ನ ಸಿದ್ಧತಿ ||
(ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿ, ೧೮)

“ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಾಲ್ಕು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವು ಇದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠೆಯು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.”

ಆ ನಾಲ್ಕು ಸಾಧನಗಳು ಹೀಗಿವೆ: **ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕ, ಇಹಾಮುತ್ರ ಫಲಭೋಗವಿರಾಗ, ಶಮದಮಾದಿ ಪಟರ್‌ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವ** ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ, ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಗುಣಗಳು ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಗುರಿಯಡೆಗೆ ಹೇಗೆ ಸಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದಲ್ಲದೆ, ಹೇಗೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತವೆ. ವಿವೇಕವೆಂದರೆ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿವೇಚನೆ. ಇದು ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ವೈರಾಗ್ಯವು ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ಅಶಾಶ್ವತವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ತೀವ್ರ ವೈರಾಗ್ಯವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕ

ವಿವೇಕವೆಂದರೆ, ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಘಟನೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ, ಯಾವುದು ಸರಿ ಮತ್ತು

ಯಾವುದು ತಪ್ಪು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಲು ನಾವು ಬಳಸುವ ವಿವೇಚನಾ ಶಕ್ತಿ. ಆಸ್ತುಭಂಜ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರ್ಯಂತ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳೂ ನಾಶವಾಗುವಂಥವು ಅಂದರೆ ಅಶಾಶ್ವತವಾದವು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ಮಾನಸಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ನಿತ್ಯ-ಅನಿತ್ಯ ವಸ್ತು-ವಿವೇಕ.

ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಂ ಜಗನ್ನಿಧ್ಯಾ ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪೋ ವಿನಿಶ್ಚಯಃ |
ಸೋಽಯಂ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ-ವಸ್ತು-ವಿವೇಕಃ ಸಮುದಾಹೃತಃ ||

“ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಸತ್ಯ, ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕ ಬುದ್ಧಿಯೇ ‘ವಿವೇಕ’ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.”

(ವಿವೇಕಚೂಡಾಮಣಿ, ೨೦)

ವಿವೇಕ ಎಂದರೇನು, ಅದು ಒಬ್ಬನನ್ನು ಭಗವಂತನೆಡೆಗೆ ಹೇಗೆ ನಡೆಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಉಪಯೋಗವೇನು - ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳೋಣ:

“ಒಬ್ಬನು ವಿವೇಕವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕಾಂಚನ ಅಶಾಶ್ವತ. ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೇ ಸತ್ಯ. ಹಣದಿಂದ ಒಬ್ಬ ವಿನನ್ನು ತಾನೇ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ? ಆಹಾರ, ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ಮನೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ಭಗವಂತನನ್ನು ಹಣದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಣವು ಮಾನವನ ಚರಮಗುರಿಯೇನಲ್ಲ. ಇದೇ ಒಬ್ಬನು ವಿವೇಚಿಸಬೇಕಾದ ರೀತಿ.”

“ಯಕ್ಷಿಣೀಕಾರನೊಬ್ಬನೇ ಸತ್ಯ ; ಅವನ ಯಕ್ಷಿಣಿಯೆಲ್ಲ ಮಿಥ್ಯೆ. ಇದೇ ವಿವೇಕ.”

“ಒಬ್ಬ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ ನಂತರ ಸಂಸಾರ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು. ಈ ಸಾಂಸಾರಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅರಿವರ್ಗಗಳೆಂಬ ಆರು ಮೊಸಳೆಗಳು ಅವನನ್ನು ಕೆಚ್ಚಲು ಕಾಯುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಅರಿಶಿನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಈ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ನೀರಿಗೆ ಇಳಿದರೆ ಭಯವಿಲ್ಲ. ವಿವೇಕವೆಂದರೆ ಯಾವುದು ನಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಯಾವುದು ಅನಿತ್ಯವೆಂಬುದರ ಅರಿವು. ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೇ ನಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸತ್ಯ. ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಅಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅನಿತ್ಯ.”

“ವಿವೇಕ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಕರುಣೆ, ಸಾಧುಸೇವೆ, ಸಾಧುಸಂಗ, ನಾಮಗುಣಸಂಕೀರ್ತನೆ, ಸತ್ಯವಚನಪಾಲನೆ ಮುಂತಾದವು ವ್ಯಾಕುಲತೆಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳು”

“ಮೊದಲು ವಿವೇಕವನ್ನು ಗಳಿಸುವುದು ಮುಖ್ಯ. ಕೈಗೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡಿಸು. ಆಗ ಅದರ ಅಂಟು ಕೈಗೆ ಅಂಟದು. ವಿವೇಕವೆಂದರೆ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯದ ನಡುವಿನ ಭೇದವನ್ನು ಅರಿಯುವುದು. ವಿವೇಕದ ಉದಯವಾದೊಡನೆ ಮನುಷ್ಯ ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಯಾವಾಗ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಭೋಗ, ಹೆಸರು, ಕೀರ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತುಗಳ ಹಿಂದೆ ಹೋಗುವುದೋ, ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನ ಬೇಕೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಾಸತ್ಯತೆಯ ನಡುವಿನ ಭೇದವನ್ನರಿಯುವ ಈ ವಿವೇಕದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯ.”